

Eiximenis a Saskatchewan: Curt Wittlin i la catalanística a l'Amèrica del Nord

Curt Wittlin o Curt J. Wittlin —com era més conegut a Amèrica— va néixer a Suïssa, a la localitat de Reinach, al cantó de Basilea-Camp. Es formà com a filòleg a la Universitat de Basilea, on Germà Colón l'inicià en els estudis catalans i li dirigí la tesi doctoral —la primera que es va llegir en català a Suïssa—,¹ l'estudi i l'edició de la traducció catalana, feta per Guillem de Copons a començament del segle xv, del *Llibre del tresor*, de Brunetto Latini.² Però pràcticament va desenvolupar tota la seva vida professional a l'Amèrica del Nord. Després de doctorar-se, l'any 1965, es traslladà amb Marie-Louise, la seva esposa, als Estats Units, on ensenyà francès i alemany en un *college*, a Barbourville, Kentucky, durant dos anys. I d'allí es van traslladar al Canadà. L'any 1967 ingressà com a professor a la Universitat de Saskatchewan, a la ciutat de Saskatoon, d'on fou catedràtic de filologia romànica i lingüística històrica fins a la seva jubilació, l'any 2000. Cinc anys després el matrimoni retornaria a Europa i s'establiria a Catalunya, a la comarca del Baix Ebre.

La Universitat de Saskatchewan, al bell mig de la gran praderia canadenca, no ha ofert mai estudis catalans, però això no va ser un obstacle perquè, des del Departament de Francès, Curt Wittlin —que llavors ja es declarava «catalanista en el sentit filològic i polític de la paraula»—³ pogués dedicar la immensa majoria de la

1. Tal com el mateix Germà Colón ha explicat: «Vaig tenir el privilegi de dirigir la primera tesi doctoral en català i sobre un tema català el 1965; fou la tesi de Curt Wittlin», a José Enrique GARGALLO GIL, *Germà Colón i Domènech: Semblança biogràfica*, Barcelona, IEC, 2021, p. 10.

2. Es publicà en quatre volums; Barcelona, Barcino, 1971, 1976, 1986 i 1989, coll. «Els Nostres Clàssics», 102, 111, 122 i 125, respectivament.

3. CURT WITTLIN, *De la traducció literal a la creació literària*, València i Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 2.

seva recerca a temes catalans. A més, podem dir que, més o menys a partir del seu establiment a Saskatoon, va començar una època d'or per a la catalanística canadenca. Hi havia un buit —actualment superat— a la Universitat de Montreal que sorprenia si no se sabia que un catedràtic, que reduïa l'hispanisme a la llengua de Castella, hi combatia el català tant com podia. Però, al Canadà anglòfon, afortunadament, les coses eren molt diferents. Hi havia el gran bastió de la Universitat de Toronto, on Joseph Gulsoy, l'illustre deixeble de Joan Coromines i membre corresponent de la nostra secció, des de feia temps impartia cursos de català. I a l'altra banda del país, a la costa del Pacífic, Arseni Pacheco s'havia incorporat a la Universitat de la Colúmbia Britànica, a Vancouver, on també aconseguí fer un espai per als estudis catalans en aquell bellíssim campus. L'eix Toronto-Saskatoon-Vancouver o, més ben dit, la tríada Gulsoy-Wittlin-Pacheco, va tenir un paper molt important en el desenvolupament de la catalanística nord-americana. I es veié, a més, reforçada per la presència d'altres catalanistes com Joan Ferraté, Albert Forcadas i —durant un temps— Antoni Serrà-Campins a la Universitat d'Alberta, a Edmonton, i encara alguns altres en d'altres universitats menors.

Curt Wittlin, segurament sota el guiatge de Germà Colón, el seu mestre a la Universitat de Basilea, s'interessà molt especialment pels autors medievals valencians, als quals dedicà nombrosos llibres i articles, ben bé la meitat de la seva producció investigadora. I, entre altres temes, sobretot esdevingué una autèntica autoritat en l'estudi de les traduccions medievals, fruit «d'una vida acadèmica de treball metòdic i rigorós, en bona part centrada en l'estudi»⁴ d'aquest important vessant de la nostra cultura antiga, com ha destacat Albert G. Hauf en el pròleg del llibre *De la traducció literal a la creació literària*, amb què Wittlin obtingué el Premi Crítica Serra d'Or 1996. I també, quasi no cal dir-ho, en l'obra del seu estimat Francesc Eiximenis —a què estan dedicades pràcticament un terç de les seves publicacions.

Quan ens vam conèixer —devia ser cap a la primavera de 1976—, ja feia anys que, d'acord amb Josep M. de Casacuberta, volia reprendre les edicions eiximenianes.⁵ Havia aconseguit una beca del Canada Council per tal de poder comptar amb un assistent de recerques que, durant un any, l'ajudés a enllestir algunes d'aquestes edicions. I aprofità una de les seves visites anuals a la Biblioteca de Catalunya per fer-ne la selecció. Ens presentà el senyor Aramon, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, llavors refugiat amb Òmnium Cultural al Palau Dalmau, del carrer de Montcada barceloní. Aquestes breus estades de recerca anuals a Catalu-

4. Curt WITTLIN, *De la traducció literal a la creació literària*, 1995, p. ix.

5. Vegeu Curt WITTLIN, «¿Per què els interessa als canadencs el Dotzè del Crestià de Francesc Eiximenis?», *La Vanguardia* (31 març 1987), p. 53, text reproduït a *Llengua & Literatura*, 2 (1987), p. 615-618.

nya i el País Valencià eren la seva única ocasió per tenir contacte amb el català contemporani. La resta de l'any només podia tenir contactes epistolars amb catalanoparlants i el seu català s'alimentava de la lectura dels microfilms de manuscrits medievals. Sens dubte per aquest motiu, quan vaig arribar a Saskatoon —el mes de setembre de 1976— vaig descobrir, fascinat, que sentir-lo parlar en català era com sentir parlar Francesc Eiximenis. Per això em va saber greu que em demanés que el posés al dia.

La seva intensa activitat de recerca en literatura catalana medieval era insòlita en aquell departament i no és estrany, doncs, que l'any 1999, el mateix any en què obtingué el Premi Internacional Catalònia, de l'Institut d'Estudis Catalans, la Universitat de Saskatchewan el nomenés Investigador de l'Any. Havia convertit el seu despatx del cinquè pis de l'Arts Building en un autèntic escriptori dedicat a l'estudi i l'edició de les obres de Francesc Eiximenis i d'altres autors catalans medievals. Com he explicat a *Dotze llunes a Saskatchewan. Impressions des de la Gran Praderia canadenca*,⁶ recordo que teníem la màquina de llegir microfilms al costat de la porta i, de vegades, alguns dels canadencs que passaven pel passadís s'hi aturaven i em preguntaven què era allò. Quan els explicava que es tractava d'un text d'un autor català del segle XIV, la reacció era sempre més o menys la mateixa: «Del segle XIV? Oh, però si nosaltres encara no existíem!»

D'aquest escriptori va sorgir la immensa majoria d'estudis i edicions d'autors catalans medievals que Curt Wittlin donava a conèixer en congressos i colloquis o en conferències i publicacions del Canadà i dels Estats Units d'Amèrica o de Suïssa, Alemanya i altres països europeus, a més dels Països Catalans, lògicament. No solament treballs sobre l'autor del *Crestia* o sobre traductors o biblioteques medievals, també sobre Ramon Llull, Ausiàs March, Joan Roís de Corella, el *Tirant lo Blanc*, Romeu Llull, Miquel Peres o Pero López de Ayala, entre altres.

També, de vegades, sobre altres temes que havien atret la seva gran curiositat intel·lectual. Com, per exemple, sobre la geometria secreta del *Tapís de la Creació* de la catedral de Girona —una còpia reduïda del qual, obra de Marie-Louise Wittlin, decorava el menjador de la seva casa de Saskatoon, primer, i de Tortosa, després— o sobre l'antiga art de coure calç a Eivissa, o sobre l'alzina surera als Estats Units d'Amèrica. O també sobre el Jacint Verdaguer excursionista. Perquè l'altra gran passió de Curt Wittlin era l'excursionisme o, més concretament, el senderisme, com en diem avui. Li agradava fer llargues excursions a peu, de diversos dies, i que —pel que m'explicava— sovint comportaven un cert risc, perquè les acostumava a fer sol i per camins més aviat poc fressats. Practicava un excursionisme aventurer, que mostra la seva fortalesa i la seva valentia. Pels boscos canadencs, per

6. «Fra Eiximenis a Saskatchewan», a August BOVER, *Dotze llunes a Saskatchewan: Impressions des de la Gran Praderia canadenca*, Lleida, Pagès Editors, 2013, p. 86.

exemple, havia tingut una trobada no especialment desitjada amb un os i, en les zones àrtiques, més d'una vegada li havia calgut construir-se un iglú per passar-hi la nit. A Mèxic, el camí l'havia dut a travessar alguna plantació de marihuana, amb el perill que els vigilants no es creguessin que era un pelegrí que volia anar fins a no sé quina ermita i el prenguessin per un policia nord-americà. I quan, l'octubre de 1995, l'Associazione Italiana di Studi Catalani (AISC) va celebrar el seu col·loqui a la Universitat de Càller, en lloc de volar directament a la capital sarda, com vam fer tots, ell va volar uns dies abans al nord de l'illa, no recordo si a l'Alguer o a Òlbia, i va travessar Sardenya a peu, de nord a sud. L'illa patia l'activitat de bandits que segrestaven turistes del centre i el nord d'Europa i n'exigien un rescat, i és per això que va demanar-me que, si veia que ell no hi era en l'acte inaugural del col·loqui, li fes el favor d'avisar la policia... Alguna vegada, per venir-me a veure a Sitges, en lloc d'agafar la línia ferroviària de la costa i baixar del tren a l'estació de Sitges, com acostuma a fer la majoria de la gent, agafava la línia de l'interior, la de l'Alt Penedès, i arribava a casa meva després d'haver travessat a peu el massís del Garraf. Doncs bé, va ser aquesta afició el que el va dur a interessar-se també per aquest autor, molt més modern que no pas els medievals que freqüentava habitualment, si bé els perills que amenaçaven mossèn Cinto no eren precisament als camins de muntanya.

Un bon dia de 1977 va arribar una carta, procedent de la Universitat de Toronto, al despatx que compartíem. Després de llegir-la, l'amic Curt me la va llegir en veu alta. Joseph Gulsoy li explicava que Josep Roca-Pons, des de la Universitat d'Indiana, i Albert Porqueras-Mayo, des de la d'Illinois a Urbana-Champaign, preparaven la creació d'una associació que aplegués els estudiosos catalanistes dels Estats Units i del Canadà —que podria dir-se North American Catalan Society—, que es proposaven de fer-ho en un col·loqui que se celebraria l'any següent i el convidava a afegir-se al projecte. La idea ens va agradar moltíssim, no cal dir-ho. Però, bon coneixedor, com ell era, de la petitesa dels estudis catalans enmig de l'oceà universitari nord-americà, em feu veure les immenses dificultats amb què previsiblement toparia una empresa com aquesta.⁷ «I és que calia optimisme i una certa vocació “missionera” per creure en la viabilitat d'una associació acadèmica per a un camp d'estudis tan reduït, segons l'escala del món universitari americà, com la catalanística»,⁸ com recordava anys més tard. Però aquestes previsibles dificultats no van ser obstacle perquè Curt Wittlin s'hi afegís amb entusiasme, és clar. Tal com va fer la resta de l'esmentada tríada canadenca —que ben aviat

7. «North American Catalan Society», a August BOVER, *Dotze llunes a Saskatchewan: Impressions des de la Gran Praderia canadenca*, 2013, p. 164-165.

8. Curt J. WITTLIN, «Presentació», a August BOVER I FONT (ed.), *La North American Catalan Society (de 1978 a 1992)*, Barcelona, North American Catalan Society i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, p. 7.

van organitzar colloquis d'estudis catalans: el tercer, a la Universitat de Toronto (1982), i el sisè, a la Universitat de la Colúmbia Britànica, a Vancouver (1990)— i com tota una bona colla de col·legues d'arreu de l'Amèrica del Nord que, amb il·lusió i tenacitat, van arribar a fer possible l'impossible: la creació, l'any 1978, de la North American Catalan Society, la NACS. Un any sabàtic li impedí participar en aquest colloqui fundacional, que va tenir lloc a la Universitat d'Illinois a Urbana-Champaign. Però a partir del segon ja en va ser un habitual, tot oferint la seva col·laboració allí on calia, fins i tot per a feines tan ingrates com formar part de l'equip editor d'un volum d'actes, en una època en què tots els esforços eren pocs per poder consolidar l'associació. I novament el tornem a trobar a primera línia en el segon repte impossible que la NACS va ser capaç de fer realitat: la *Catalan Review*, al consell de redacció de la qual ja el trobem des del primer número, del mes de juny de 1986. Dos anys després, el 1988, fou nomenat membre numerari de la Royal Society of Canada, l'any següent obtingué el Premi Lluís Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans i en el colloqui de Vancouver, de l'any 1990 —el tercer de la NACS—, en fou elegit president fins al colloqui següent, celebrat a la Universitat de Califòrnia, a Berkeley, l'any 1993.

Quatre anys més tard, l'any 1997, va ser elegit membre corresponent de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1999 fou guardonat amb el Premi Internacional Catalònia de l'Institut d'Estudis Catalans i l'any següent, el de la seva jubilació a la Universitat de Saskatchewan, la Generalitat de Catalunya el condecorà amb la Creu de Sant Jordi «pel seu reconegut prestigi com a especialista en l'edició de traduccions medievals a Europa, particularment als Països Catalans, i de textos clàssics». I, encara, l'any 2004 fou elegit membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, just un any abans que, amb la seva esposa, fixessin la seva residència a Catalunya.

AUGUST BOVER I FONT
Institut d'Estudis Catalans